

Романов Б. “Астрология на службе государства” Симонов К.В. Политический анализ -М.: Логос 2002.

Симонов К. В. *Политический анализ* -М.: Логос 2002. с-6

Странник Г. *Политическое прогнозирование - утопия или знание ритмов* <http://lib.luksian.com/textr/forttell/090/>

Астрология и причины ее популярности.
<http://www.refcity.ru/content/13316/5.html>

Время политической астрологии www.warweb.ru/astro_882002.html

Wikipedia, the free encyclopedia.com

Нар хиртэлт юуг зөгнөв www.olloo.mn Нийтэлсэн: 2007-03-22 , Мэдээний дугаар: #50961

Сэтгэхүйн дайныг зураглахуй www.olloo.mn Нийтэлсэн: 2007-01-24, Мэдээний дугаар: #45914

ПОЛИТОЛОГИ III

Эрдэм шинжилгээний бичиг¹ ... (...): 145-151 дэх тал

СОНГУУЛИЙН ТОГТОЛЦОО БА УЛС ТӨРИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ШҮТЭЛЦЭЭНИЙ АСУУДАЛД

Б.Энхмандах

доктор

Монгол Улсын Байгаль Орчны дэд сайд

“Монгол орон ардчиллын замаар эргэлт буцалтгүй замнаж, улс төрийн тэмцлийн туршлага, улс төрийн соёлын хувьд Зүүн Европийн зарим орнуудаас ч илүүтэй болж, сонгогчид маань сонгууль өгч сурчээ” гэж бид бахархан ярих дуртай. Үүнийгээ бид нотолж, ардчилсан парламентын чөлөөт сонгуулиа 4 дэхь удаагаа явуулаад байна. Тэгвэл өнгөрсөн сонгуулиудаар юу болоод өнгөрчих вөө? Улс төрийн тогтолцоонд сонгуулиуд юу авчирав аа? Өнөөгийн Монголын нийгмийн улс төрийн амьдралд өнгөрсөн сонгууль хэрхэн нөлөөлсөн бэ? Зэрэг олон асуултын хариулт дараагийн сонгууль ойртож байгаа энэ үед улс төр судлаачдад төдийгүй, сонгогч олон түмэнд сонирхолтой байгаа юм. Үүнд он дарааллаар нь хөөж хариулт өгөхийг оролдоё.

Нэг: Эрх баригчдын бардамналын уналт, сөрөг хүчний ялалтын цочирдол буюу савлагаат хуулийн гажиг үр дүн¹

УИХ-ын 1996 оны сонгууль дөхөж байлаа. 1992 оноос хойш цөөхөн “цөөнх”-ийн зовлонг амссан улс төрийн залуу хүчнүүд суудлаа нэмэгдүүлэх томоохон зорилтыг өмнөө тавьж сонгуулийн тактикаа боловсруулж байв. Энэ цаг үе нь улс орны эдийн засгийн шилжилтийн шинж чанартай хямралт нөхцөл байдал, түүнээс үүдээд сонгогчдын сэтгэл зүйд улс төрийн шинэ хүчнийг дэмжих сэтгэлгээ давамгайлж байсан үе байлаа. “Залуучуудад өгөөд үзье. 90 оноос хойш гуйсан юм. Шинээр сэтгэж, юм хийх ч юм бил үү. Тэгээд улс орон гялалзаад босоод ирэх ч юм бил үү” гэсэн улс төрийн хүлээлт бүр 1995 он гэхэд Монголын сонгогч олон түмний дотор бий болж, сонгуулийн үр дүн сөрөг хүчний талд үйлчлэх төлөвтэй болоод байв. Ийм нөхцөл байдалд сонгуулийн хуулийг “оролдох” зүрх зориг гагцхүү тухайн үеийн олонхид байлаа. Тэд ч олонхийн хүчээр үүнийгээ хийсэн, эцэст нь цөөнх болж, “савлагаат” хуулийнхаа анхны горыг нь бас амссан. Түүхийг бяцхан сөхвөл, 1994 оны дунд үеэс эхлээд УИХ-ын сонгуулийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах асуудал МАХН-ын удирдлагын түвшинд яригдаж эхэлсэн бөгөөд хэд хэдэн хувилбар яригдаж байлаа. Тухайлбал,

- Сонгуулийн олон мандаттай 26 томсгосон тойрог бүхий мажоритари тогтолцооны хуучин хэлбэрийг хадгалах,
- Тус бүр 2 мандаттай 26 тойрогтой, үлдсэн 24 суудлыг намын нэрээр авсан хувиар хуваарилах мажоритари болон пропорциональ тогтолцооны холимог хувилбарыг сонгох /Жич: Тойрог, хувь тэнцүүлэн хуваарилах суудлын тооны хувьд харилцан адилгүй байр сууриуд байсан/,
- Нэг мандат бүхий 76 тойрогтой мажоритари тогтолцоо /одоогийн хуулийн номлол/-г шинээр батлах гэсэн үндсэн 3 байр суурь тэр үед яригдаж байлаа.

Мэдээж хэрэг хувилбаруудыг дэмжигчид өөр өөрийн үндэслэгээ, тайлбарыг хийж, хамгаалж байсан нь зүйн хэрэг.

Улс төрийн шинэ хүчнийхний шахалтын дор УИХ-ын Сонгуулийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах нь эргэлт буцалтгүй болсон тохиолдолд асуудал сүүлийн хоёр хувилбар дээр яригдаж эхэлсэн билээ. Сонгуулийн хуулийн өөрчлөлтийн асуудлыг МАХН-ын Удирдах Зөвлөлөөр нийт 7 удаа авч хэлэлцсэн санагдана.

Тухайн үед хийгдэж байсан социологийн судалгаануудын дүнд үзэл суртлын өнгө аясгүйгээр хандаж, дүнд шинжилгээ хийж үзэхэд МАХН, түүний байгуулсан Засгийн газар, орон нутгийн өөрөө удирдах болон захиргааны удирдлагуудын нэр хүнд тийм ч сайнгүй байсан бөгөөд сонгууль дөхөх тусам рейтинг нь буурах хандлагатай болж байлаа. “Залуучуудад өгөөд үзэх” сэтгэлгээ ч улам бүр газар авч байв. МАХН-ын гишүүн ахмадууд хүртэл “Өгөөд үзье л дээ. Чадахгүй бол сольчихно л биз” гэж огт бодлогогүй хэлдэг болсон байв. Ийм нөхцөлд “Бид ялагдах нээ” гэж удаа дараа сануулж байсны төлөө “Манай намын залуу удирдлага яагаад ийм гутрангуй байдаг байна аа” гэж зарим хүнээр хэлүүлж л явлаа. Ялагдаж болзошгүй байгаа учраас УИХ-ын сонгуулийг холимог хувилбараар хийх нь сонгуулийн үр дүнд гарах савлагаанаас сэргийлж, хүчний харьцааг харьцангуй бодитой тусгаж, парламент дахь хүчний тэнцвэрийг хангах боломжтой гэж үзэж, энэхүү хувилбарыг сонгох саналыг миний бие тавьж, уг хувилбарын давуу болон дутагдалтай талуудын талаар намын Удирдах Зөвлөл дээр сонгуулийн хуульд өөрчлөлт оруулах асуудлыг хэлэлцэх бүрт удаа дараа тайлбар хийж,

уг хувилбараар сонгуульд орсон тохиолдолд 39-43 суудал авах боломжтой байж болзошгүй гэсэн улс төрийн таамаглал дэвшүүлж байсан. УИХ-ын зарим гишүүд энэ хувилбар, байр суурийг дэмжиж байсансан. Нэгэн үе асуудал нилээд нааштай эргэж, МАХН-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Б.Даш-Ёндон улс төрийн бусад намуудын удирдлагуудтай зохих зөвшилцөлд хүрч, Ерөнхийлөгч П.Очирбатын дэргэд УИХ-ын 1996 оны Сонгуулийг холимог хувилбараар хийх тохиролцоонд гарын үсэг зурсан юм. Гэтэл намын зарим гишүүдийн дотроос Б.Даш-Ёндон, Б.Энхмандах нар сөрөг хүчинд буулт хийж, улс төрийн шинэ залуу намуудад УИХ-ын суудал сул өгөх гэлээ” гэсэн улс төрийн алсын хараагүй хандлага, сэрдлэг гарч, “Үнэн” сониноор хүртэл шүүмжилж эхэлсэн нь намын Ерөнхий нарийн бичгийн даргыг өөрийн байр сууринаас буцахад хүргэж билээ. Эцэст нь УИХ-ын нэр бүхий 3 гишүүн санаачлан УИХ-д нэгэнт өргөн барьсан 76 тойргийн хувилбарын талаар эцсийн шийдвэр гаргах хүндхэн асуудал 1995 оны өвөл НУЗ-д тулгарсан юм. Энэ хурал бол МАХН-ын 1996 оны сонгуулийн хувь заяаны эргэлтийн буюу сонгуулийн ялагдлыг нөхцөлдүүлсэн хурал байлаа. Нэгэнт намын Удирдах Зөвлөлийн шийдвэргүйгээр өргөн баригдсан энэхүү хуулийн төслийг дэмжиж, УИХ дахь намын Бүлэгтээ хуулийг дэмжин батлах чиглэл өгөх сүүлчийн энэ хурал дээр миний бие “жигжэрүүлсэн” /нэг мандаттай/ сонгуулийн мажоритари тогтолцооны сул талын талаар дахин сануулаад, саналаа өгөхийн өмнө Б.Даш-Ёндон даргаас “76 тойрогтой хувилбараар сонгуульд ороод ялагдсан тохиолдолд хариуцлагыг хуулийн төслийг Намын Удирдах Зөвлөлийн шийдвэргүй дур мэдэн өргөн барьсан 3 гишүүн хүлээх үү? Намын Удирдах Зөвлөл өөрөө хүлээх үү?” гэж асууж байж билээ. Ерөнхий нарийн бичгийн дарга маань гүн сэтгэгчийн хувьд удтал дуугүй сууж, бодолхийлэн байснаа “Ялсан ч, ялагдсан ч Намын Удирдах Зөвлөл л хариуцлагаа хүлээж таарах биз ээ” гэж сулхан хэлсэн нь хэдхэн сарын дараа биелэлээ олж, МАХН-ын Удирдах Зөвлөл бүрэн бүрэлдэхүүнээрээ огцорч билээ. Миний бие өөрийн байр сууриа өөрчлөхөөс татгалзаж, 1:10 саналаар ялагдаж, олонхийн саналаар УИХ-ын сонгуулийг 76 тойргоор явуулах чиглэлийг УИХ дахь намын бүлэгтээ өгсөн нь архивын шар хуудаснаа тэмдэглээтэй байгаа. 1996 оны сонгуулийн шинэ хуулийн үр дүн суудлаа нэмэх бодолтой байсан. Эвслийн зүгт “савалж”, тэд 50 суудалтай эрх баригчид болж хувирав. Төр, засгийн эрх мэдлийг мөнхөд барих юм шиг санаж байсан эрх баригчид ялагдлын “шок”-д орж, эрх барих тухай бодол ч байгаагүй залуучууд ялсан эхний өдрөөс эхлээд сэтгэлийн хөөрөлд автаж, эрх мэдэлдээ толгой нь эргэж, улс төрийн тогтворгүй байдал, засаглалын хомсдол үүсгэн, улс орны хөгжилд түлхэц биш, ухралт хийснийг монголчууд бид харахан мартаагүй.

Хоёр. Эрх баригчдын “нялхасын” алдаа, сөрөг хүчний төгс ялалт буюу савлагаат хуулийн гажиг үр дүн ¹ 2

2000 он. Ардчилсан нийгмийн жаяг ёсоор сонгуулиа хийж, ээлжит 4 жилд төрийн эрх барих улс төрийн хүчнийг сонгох сонголт ард түмний өмнө ахиад л тулгарав. Энэ удаад тэдэнд сонголт хийхэд хялбар байсан. Учир нь эрх баригч байсан “Ардчилсан Холбоо” эвслийнхэн төр барих чадвар сул, туршлага суугаагүйгээ өөрөө өөрсдийнхөө үйл ажиллагаагаар харуулчихсан байв.

1996 онд сонгогчид тэнцвэржүүлж чадалгүй “алдаа хийснээ” ухаармагц бараг сонгуулийн маргаашнаас эхлээд “Ардчилсан Холбоо” эвслийн Засгийн газрын эсрэг санаа бодлоо илэрхийлж эхэлсэн бөгөөд

цаашид тэнцвэржүүлэхийн тулд сөрөг хүчнийг дэмжихээс өөр замгүй болсон байлаа.

Энэ нь ч дараа дараачийн сонгуулиудын үр дүнгээс харагдаж байсан юм. Тухайлбал, Ерөнхийлөгчийн 1997 оны сонгууль болон УИХ-ын 21, 37, 53 дугаар тойргуудад болсон нөхөн сонгуулиар ард түмэн МАХН, түүнээс нэр дэвшигчдийг тууштай дэмжиж байсан явдал гэж хэлж болно.

УИХ-ын 2000 оны ээлжит сонгуулийн өмнөх Монголын нийгмийн улс төрийн сэтгэлгээний уур амьсгалыг судлан үзэхэд “МАХН улс орныг удирдахын хувьд арай дээр байсан юм байна. Засгийн эрхийг тэдэнд өгөх нь зөв юм. Гэхдээ сөрөг хүчин байхгүй бол бас болохгүй ээ” гэсэн бодол давамгайлж байсан билээ.

Энэ нөхцөлд эрх баригчдын зүгээс сонгуулийн хуульд өөрчлөлт оруулах санаа оноо гарч, олонхи дотроо ч нилээд хэлэлцэж ярилцсан, түүнийгээ хэрэгжүүлэхийн тулд чамгүй хүчин чармайлт гаргасан байх. Тэр үед парламентын сонгуулийг пропорциональ, эсвэл холимог, эсвэл томосгосон тойрогтой мажоритари тогтолцоогоор явуулах аль аль хувилбар нь бас л яригдаж байсан. Нөхөн сонгуулиудын үр дүнд парламент дахь байр сууриа бэхжүүлж хүчтэй сөрөг хүчин болж чадсан МАХН-ын цөөнхийн бүлгийн зүгээс тойрог томосгох хувилбарыг дэмжиж сонгуулийн хуульд өөрчлөлт оруулахыг эсэргүүцээгүй юм. Гэвч олонхийн бүлгийнхэн өөр хоорондоо учраа ололгүй байсаар сонгуультай золгосон. 4 жилийн турш сөрөг хүчин байж үзсэн МАХН ч сонгуульд ихээхэн бэлтгэлтэй оролцож сонгогч олныхоо нийгмийн захиалгыг сайтар мэдэрч, хийж бүтээх эрмүүн зорилттойгоор сонгуульд оролцсон нь сонгогчдод бас таалагдах шиг болсон. Иймээс сонгогч түмэн сонгуульд МАХН-ыг дэмжсэн гэхдээ 72:4 гэсэн дүн гарна гэж бас бодоогүй байх аа. Тиймээс ч бараг сонгуулийн маргаашнаас эхлээд “Хэтрүүлчихлээ” гэсэн яриа гарч байсныг хүн бүхэн санаж байгаа байх. “Тэнцвэржүүлж” чадсангүй бас дахиад л “Савлуулчихжээ”! энэ яриа дараагийн савлагааны эхлэл байсан ажгуу.

Гурав. Сөрөг хүчнийг тэнцвэржүүлэх тактик буюу эрх баригчдын хүлээгээгүй гажиг үр дүн^{1 3}

2000 оны сонгуульд ялалт байгуулсан эрх баригч МАХН-ынхан зүгээр суусангүй. Тэд эдийн засгийг эрүүлжүүлэхэд ахиц дэвшил гаргаж хөрөнгө оруулалт, бүтээн байгуулалтыг өрнүүлж гадаад, дотоод өр төлбөрөө барагдуулж олон улсын хэмжээнд нэр нөлөөгөө өсгөх бодлого баримтлан түүнийгээ эвтэйхэн гээч хэрэгжүүлж чадсан байна. Өөрөөр хэлбэл улс орныг хэрхэн удирдаж болдгийг урьдын эрх баригчдад харуулж чадаж байгаагаараа энэ удаагийн сонгуулийн үр дүн өөрт нь ашигтай байх хөрсийг сайн боловсруулчих шиг болсон. “МАХН ч юм хийж байна шүү. Ах нартаа өгөх ёстой “их өр”-өө дарчихлаа. Гадаад валютын нөөц ч овоо өслөө. “Мянгуужин”-ийн гээд байсан “мянганы зам” -аа эхлүүлчихлээ. Эдийн засгийн өсөлт буй боллоо. Барилга, байшин ч нэмэгдэх төлөвтэй. МАХН ч 2004 оны сонгуульд айхгүйгээр авдрандаа хийгээд авах шиг боллоо” гэсэн нийгмийн сэтгэл зүй үндсэндээ бүрэлдсэн байв. Үүний зэрэгцээ “Сөрөг хүчин жаахан хүчтэй байхгүй бол болохгүйсэн. Даанч өөр хоорондоо сөргөлдөж, өвөр түрүүндээ хөлөө хийлцээд” гэсэн сонгогчдын сэтгэлгээний хэв загвар нилээд түгээмэл бөгөөд төлөвшмөл байдалтай байсан. 2003 оны сүүлчээр эрх баригчдын нэр хүнд харьцангуй өндөр байгаа энэ цаг үеийг ашиглаад УИХ-ын сонгуулийн хуульд зохих өөрчлөлт оруулж харьцангуй тэнцвэртэй парламент бүрэлдүүлдэг сонгуулийн “савлагаагүй” тогтолцоог сонгон авах ховорхон

боломж парламент дахь МАХН-ын олонхид олдож байв. “УИХ-ын сонгуулийн тухай” хуульд сонгуулийн тойргийг томосгох, эсвэл сонгуулийг холимог тогтолцоогоор явуулах чиглэлээр “гар хүрэх” тухай эрх баригч нарын дотор яригдаж эхэлсэн. Энэ бол алсын хараатай, Монголын улс төрийн тогтолцооны төлөвшилд зайлшгүй чухал алхам байсан. Харамсалтай нь хэрэгжүүлж чадаагүй. Үүнийг хийж чадсан бол сонгууль бүрээр нэг тийшээ савлаад байдаг мажоритари тогтолцооны “Савлагаат” байдлыг арилгаж харьцангуй тэнцвэртэй олонхи цөөнх бүхий парламенттай орон болж Монголын улс төрийн намуудын төлөвшилтөд ч хэрэгтэй байсансан. Гэтэл өөрсдөд нь ашигтай байж болох талтай сонгуулийн хуулийн өөрчлөлтийн эсрэг парламентын цөөнх, тэдний төлөөлсөн намууд эцэст нь шинэ тутам байгуулагдсан эвслийн зүгээс хатуу байр суурь баримтлаж байсныг одоогийн байгаа хуулийн “савлагаат” чанарыг дахин нэг ашиглах сонгуулийн стратегийн бодлогыг “Эх орон-Ардчилал” эвлийн зүгээс баримтлажээ гэж хэлэхээс өөрөөр тайлбарлах аргагүй юм. “сөрөг хүчин ч хэрэгтэй шүү” гэсэн сонгогч олон түмний “Тэнцвэржүүлэх сэтгэлгээ” -н дээр “тоглож”, сонгуулийн дүнг өөрсдийн талд ашигтайгаар “савлуулж” чадвал хүчтэй цөөнх ч биш бүр 1996 оных шиг эрх баригчид ч болох юм бил үү гэсэн тактикийн бодол байсан учраас урьд өмнө нь өөрсдийнхөө ярьдаг, хүсдэг байсан сонгуулийн хуулинд хийх өөрчлөлтийн эсрэг зогсох логик муутай боловч хожоотой байж болох байр суурийг эвслийн удирдлагын зүгээс баримтласан ажээ.

Эрх баригчдын өндөр рейтингийг эвдэж сонгуульд ялалт байгуулахад сөрөг хүчинд хүнд болж байсан тул тэдэнд шийдвэртэй ашиглах хоёрхон гарц л үлдсэнийг тэд овжин олж харсан байна. Үүнд:

1. Эн тэргүүн МАХН-ын эсрэг бүх улс төрийн хүчнүүдийг улс төрийн өнгө, будагаас хамаарахгүйгээр нэгтгэн, нэгэн “Эвсэл” бүрэлдүүлэх нь чухал зорилт байсан. Ардчилсан нам, МАШСН-ын “Эх орон-Ардчилал” эвсэлд ИЗ-БНН нэгдэн орсоноор үүнийгээ ч үндсэнд нь шийдсэн. Энэ бол засгийн эрх барьж үзсэн ардчилсан намынханд эрх барьж үзээгүй МАШСН, ИЗ-БНН-ын давуутай тал, шинэ нэрийг ашиглан дахин улс төрийн эрхэнд гарах нэг арга зам байв. Өөр арга зам тэдэнд байгаагүй. Ингэж ашиглуулахад МАШСН, ИЗ-БНН бэлэн байсан нь бас ховорхон завшаан болсон.
2. Нөгөө нэг гарц бол сонгогчдын сэтгэхүйд байгаа “Сөрөг хүчин хэт цөөн байх шиг байна. Жаахан нэмээд өгөхсөн” гэдэг буюу “Тэнцвэржүүлэх сэтгэлгээ” -г дээд зэргээр ашиглаж өөгшүүлэх явдал байсан юм. Тэгэж байгаад сонгуульд ороход сонгогч хүнд өөр ямар ч хувиларгүй, цорын ганц сонголт хийх боломж олгодог сонгуулийн мажоритари тогтолцооны согог эвсэлд нааштай үйлчилж, хүн бүр “МАХН тэртээ тэргүй ялах юм чинь би сөрөг хүчинд саналаа өгч, парламент дахь хүчний харьцааг тэнцвэржүүлэе” гэж бодож саналаа өгсөнөөр жинхэнэ “савлагаа” үүсч, сонгуулийн дүн эцэстээ эвсэлд ашигтайгаар эргэх болов уу хэмээн тооцсон өөрсдийгөө “өрөвдүүлэх” арга зам байв. Сонгуулийн хуулийг өөрчлөхгүй байхад нөлөөлсөн бас нэгэн хүчин зүйлийг дурьдалгүй орхиж болохгүй санагдана. Энэ бол хувь хүний хүчин зүйл. УИХ -д нэр дэвших боломжтой гэж өөрийгөө үзэж, өнгөрсөн 4 жилийн туршид сонгогдож болзошгүй тойрогтоо чамгүй их мөнгө зарцуулж “ажилласан” зарим хүмүүсийн хувьд хийсэн бүхэн нь үргүй хоосон ажил болж болзошгүйгээс тэд сонгуулийн хуульд өөрчлөлт орж, томосгосон буюу холимог тогтолцоогоор сонгууль явуулахаас эмээж байсан нь зүйн хэрэг. Ийм байдал сөрөг хүчнийхэнд төдийгүй эрх

баригчдын дотор ч ажиглагдаж байсан. Эдгээр учир шалтгааны үүднээс үзэхэд сонгуулийн хуулийн өөрчлөлтийг дэмжих алхамыг эвслийн зүгээс хүлээх нь үнэхээр утга учиргүй зүйл байжээ. УИХ-ын сонгуулийн хуульд өөрчлөлт оруулж чадаагүйгээс 2004 оны сонгуулийн дүн бас нэг талдаа “Савласан” дүн л гарлаа. УИХ дахь суудлын тооны хувьд ойролцоо олонхигүй парламент, эвслийн Засгийн газар байгуулагдах нөхцөл байдал үүссэн нь сонгуулийн хуучин хуулийн “савлагаат” чанарын үр дүн гэдэг нь хэнд ч тодорхой асуудал. Хамгийн гол нь “Савлагаа” эрх баригч хүчнийг дахин өөрчлөхөд хүргэсэн. Энэ удаад улс төрийн хоёр гол хүчнийг хоёуланг хамтарч эрх барихаас өөр аргагүй байдалд хүргэв. Сонгуулийн үр дүн хийж бүтээснээрээ нэр хүнд нь харьцангуй өндөр байсан МАХН-ын талруу “савлах” уу? Эрх баригчдад хяналт тавих хэмжээнд суудал өгөхийг сонгогчдоос гуйж байсан эвслийн талруу савлах уу? гэдгийг сонгуулийн өдөр 2004 оны 6-р сарын 27-нд сонгогчдын үзэгний үзүүр тэг дундуур нь “Савласан” байдалтай шийдвэрлэсэн.

Дөрөв. Сонгуулийн хуулийн гажигийг ашигласан ба ашиглуулсан түүх оршвой

“Савлагаа” -г урьдчилан тооцож сонгуулийн хуулийн дутагдалтай талыг ашиглан сонгуулиар авах суудлынхаа тоог нэмэгдүүлэх боломжгүй шахам зорилтыг амжилттай шийдвэрлэж чадсан. “Эх орон-Ардчилал” эвслийн сонгуулийн менежментийг үнэлэхээс аргагүй. Тэд юу хийж чадсан бэ? гэвэл:

- Тойргуудын сонгогчдын судалгааг маш эртнээс нухацтай хийж тэдний ашиг сонирхлыг цэгийг зөв олж тогтоож чадсан.
- Судалгаан дээрээ үндэслэн сонгогчдын “Хөвөгч” хэсгийг зөв тодорхойлж тэдэнтэй “Тулж” ажилласан.
- Суудал авч чадаж л байвал хэн нь ч хамаагүй гэсэн бодлогын үүднээс жижиг тойрог дээр мөнгө хаяж, ялахын тулд юу ч хийхээс буцахгүй бизнесменүүдийг улс төрийн тэмцэл, өрсөлдөөнд хатуужсан, хашир, тулхтай улс төрчдөөсөө ч дээгүүр тавьж тэдэнд олон тойрог зоригтой хуваарилсан.
- Сонгуулийн сурталчилгааны ажлыг их даруухан эхэлж хөрөнгө мөнгөгүй мэт аяглан, мөнгөө сурталчилгааны самбар, радио телевизийн нэвтрүүлэг, урлагийн тоглолт, шоу зэрэгт “Хоосон” зарцуулалгүй далд байдалтайгаар сонгогчдод “Хүнд нь хүргэж зарцуулсан” нь үр дүнгээ өгсөн.
- Эрх баригчдын сонгуулийн эхэн дэхь өндөр рейтинг, сурталчилгааны хэт давшингүй өндөр давтамжтай байдал, сонгуулийн сурталчилгааны алдаатай тактикийг соргогоор ашиглан, улам өрөвдүүлэх “чимээгүй” сурталчилгааг сайн хийсэн.
- Улс орноо хөгжүүлэх цэгцтэй бодлого бүхий хөтөлбөргүй атлаа нийгэмд давамгайлах болсон бэлэнчлэх буюу хэрэглээний сэтгэлгээг хөөрөгдөн ашиглаж “Хүүхэд бүрт сар бүр 10000 төгрөг” өгөхөөр амлах, “Гар цайруулах” аргыг чадварлаг хослуулах замаар сонгогчдыг өөртөө татаж чадсан.
- “МАХН, түүний удирдлагын зүгээс дарангуйлал тогтоох гэж байна” гэсэн сөрөг сурталчилгаа нь олон нийтийг айлган, эмээлгэх зорилгодоо хүрсэн.
- “Зорилго нь арга хэлбэрээ зөвтгөдөг” гэдэгчлэн сонгуульд ялж л байвал сонгуулийн “хар” арга ч хамаагүй гэдэг зарчмыг ичихгүйгээр сайтар ашиглаж чадсан.

Эцэст нь нэгэн зүйлийг хэлэхгүй орхиж болохгүй. Д.Баасанхүү гэгчийн “бүгдээрээ миний санаа биш” гэж мэдүүлж байсан. “АН-ын сонгуулийн сурталчилгааны ажилд анхаарах зүйл” нь нэг хүн зохион бичсэн гэхээсээ сонгуулийн олон арван жилийн туршлагатай мэргэжлийн байгууллага бэлтгэж, ардчилсан намын гишүүд, идэвхитнүүдэд аман хэлбэрээр түгээсэн ажлын удирдамж гэвэл үнэнд илүүтэй нийцэх нь тэнэг хүнд ч тодорхой. Гагцхүү үүний жинхэнэ эзэн нь, эзэд нь одоо хүртэл тодроогүй байгаагаас үзэхэд Монголын чөлөөт, ардчилсан сонгуульд нилээд хүчтэй гар оролцсон байж болох талтай. Харин эрх баригчдын зүгээс сонгогчдын сэтгэл зүйд гарсан өөрчлөлтийг дутуу мэдэрснээр сонгуулийн компанит ажлын тактикаа буруу сонгож, сурталчилгааны ажлын эхлэлийн өндөр далайцаа хадгалахын тулд хүч, хөрөнгө, цага хугацаа ихээхэн зарцуулсан боловч үр дүн нь зорилгодоо хүрээгүй байдал ажиглагдаж байна. Үүний гол учир шалтгаан нь сонгуулийн хуулийн гажигийг олж хараагүй, харсан ч тоогоогүй, түүнийг өөртөө ашигтайгаар ашиглах боломжийг өрсөлдөгчиддөө олгосонд оршино. Тэдний:

- Өнгөрсөн 4 жилийн хугацаанд хийсэн бүтээсэндээ эрдэж, МАХН-ын нэр хүнд харьцангуй өндөр байгаа нь сонгуульд ялалт байгуулах боломж олгож байна гэж үзэж сонгуулийн сурталчилгааны “Хэт давшингуй” тактик баримтласан нь ядарсныг нь өрөвдөх сэтгэлгээтэй монголчуудыг эвслийн зүг эргэхэд хүргэсэн.
- Сонгуулийн сурталчилгааг Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайдад нэр дэвшигчээ тойруулсан байдалтай зохион байгуулдаг Япон, АНУ-ын намуудын сонгуулийг тактикийг ашиглах гэсэн оролдлого нь монголчуудын уламжлалт сэтгэл зүйд тохирсонгүй.
- Сонгуулийн сурталчилгааны хөрөнгө мөнгөө реклам, самбар, тоглолт, шоу, радио, телевизийн сурталчилгаанд хуулийн дагуу зарцуулсан нь олон түмэнд хэт ил тод байж тэр хэрээр асар их мөнгө үргүй зарж байна гэсэн буруу ойлголтыг өрсөлдөгчид нь чадварлаг хөөрөгдсөн.
- Зарим болчимгүй хүмүүсийн бодлогогүй үйлдлээс болж Монгол улсын Ерөнхийлөгч болон намын тухайн үеийн удирдлагын хооронд зөрчил хагаралтай байдал үе үе ажиглагдаж байсан нь МАХН-ын дотоодод зарим ойлгомжгүй байдал бий болгосны хамт сонгогчдын зарим хэсгийг “МАХН маань ийм ч билүү дээ” гэж гутрахад хүргэсэн.
- Нэр дэвшигч бүр компанит ажилдаа жигд бэлтгэгдээгүй, сонгуулийн тойргоо дутуу судалснаас сонгогчдын янз бүрийн бүлгүүдтэй ялгавартай ажиллах арга, хэлбэрээ зөв сонгож, сурталчилгааны ажлаа сайн зохион байгуулж чадаагүй.
- МАХН-ын дотоод ажил суларснаас гишүүд, дэмжигчид орон нутгийн байгууллагуудынхаа хүчийг төвлөрүүлэн зохион байгуулж тэднийг нэр дэвшигчийн багтай холбон ажиллуулахад доголдол гаргасан зэрэг алдаа эндэгдэл сонгуулийн үр дүнд нөлөөлснийг үгүйсгэх аргагүй юм.

Гэвч гол нь сонгуулийн хуулийн гажигийг дутуу үнэлсэн нь эрх баригчдын гол алдаа гэж хэлж болно. Үүгээр миний бие сонгуулийн үр дүнд бүхэлд нь задлан шинжилгээ хийхийг зориогүй бөгөөд гагцхүү сонгуулийн хуулийн “Савлагаат” чанарыг чухам юу өөгшүүлсэн болохыг олж харахыг оролдсон болно.

*

*

*

УИХ-ын 2008 оны сонгууль хаяанд ирлээ. Ирэх сонгууль томосгосон мажоритари хувилбараар явагдах нь бараг гарцаагүй болсон. Энэ тохиолдолд сонгуулийн хуулийн үр дүнгийн савлагаат чанар багасч улс төрийн нөлөө

бүхий хүчнүүдийн харьцангуй тэнцвэртэй бөгөөд тогтвортой тогтолцоонд шилжих эхлэл тавигдах бололцоо гарч ирэх биз ээ.

Түүнээс гадна мөнгөтэй хүн жижиг тойрогт мөнгө, хөрөнгө цацаж, санал худалдан авах гаж үзэгдэл хумигдаж, улс төрийн ноён нуруутай, төрийн ажлын дадлага туршлагатай, олон түмэнд танигдсан “төрийн хар хүн” парламентад сонгогдох боломж нэмэгдэж, улс төр, бизнес хоёр холилдсон төрийн гаж тогтолцоо засрах буй заа хэмээн найднам.

ПОЛИТОЛОГИ III

Эрдэм шинжилгээний бичиг¹ ... (...): 152-164 дэх тал

ЯДУУРАЛ, ТЭГШ БУС БАЙДАЛ НИЙГЭМ - УЛС ТӨРИЙН МӨРГӨЛДӨӨНИЙ СУРВАЛЖ БОЛОХ НЬ

Р. Болд
докторант

Хураангуй

Орлогын ядуурал, нийгмийн тэгш бус байдал бол нийгэм - улс төрийн мөргөлдөөн үүсэх шалтгаан нөхцөл болох талаар шилжилтийн үеийн Монгол орны жишээн дээр тайлбарлахыг эрмэлзсэн болно.